

KISS LAJOS, Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp., 1981. (Második kiadás.) 726 lap.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a névtudomány iránt egyre nő az érdeklődés. Elég, ha csak az elmúlt két esztendő eseményeire tekintünk vissza, hogy népszerűségét bizonyítsuk. Veszprémben 1980 őszén zajlott le a III. Magyar Névtani Konferencia, amelynek gazdag anyaga közösen megjelenik a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai sorozatában. 1981 őszén a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola kitűnő szervezésében és rendezésében a Tulajdonnév az oktatásban címmel tanácskoztak, vitakoztak a névtan szakemberei, egyetemi, középiskolai és általános iskolai tanárok. Ennek az évnek a tavaszán pedig a Magyar Nyelv Hete szenteli előadásait országszerte elsősorban a névtannak. Továbbá pedig 1979-ben megindult az első magyar névtudományi folyóirat, a Névtani Értesítő.

A névtudománnyal foglalkozó szakemberek, de az érdeklődő nem nyelvészek is nagy haszonnal forgathatták már eddig is a régi hiányt pótló művet, KISS LAJOS, Földrajzi nevek etimológiai szótárát, amelynek első kiadása 1978-ban jelent meg. (Akkor még nem lévén Névtani Értesítő, nem tudtuk ismertetni, s most ragadjuk meg az új kiadás kínálta alkalmat, hogy ezt a mulasztásunkat pótoljuk. — Szerk.) Ismertsége és népszerűsége következtében csupán a forma kedvéért tartom szükségesnek a FNESz. legfontosabb jellemzőinek, fölépítésének a bemutatását.

A szótár 6850 névcikkben adja elő a magyar és nem magyar földrajzi neveket. Egy földrajzi objektumra több földrajzi név is vonatkozik, ezért a földolgozott nevek száma jóval több a névcikkek számánál. Mindezen kívül szép számmal találhatók utalások, amelyek az eligazodást nagy mértékben megkönnyítik. A könyvben megtalálható minden magyar város, község, település, hegy, folyó, tó stb. neve, sőt az érdeklődésre számot tartó utcák, épületek neveinek magyarázatát is megtehetjük. A nem magyarországi, de magyar földrajzi nevek számát még minden bizonnyal növelni lehet, s növelni is fogja egy újabb, bővített kiadás. KISS LAJOS műve — ez ideig ilyen, a hazai és külföldi kutatásokat összefoglaló és ezen kívül sok újat is adó munka nem lévén — mindenképpen hatalmas vállalkozás.

A munka tájékoztatójából az olvasó értesül korábbi, töredékben maradt, a földrajzi neveket szótárszerű formában földolgozó kísérletekről. Röviden és talán túlzottan is ^{szerényen} szól a szerző az egy ember számára hallatlanul nagy terhet, erőfeszítést jelentő munka előkészületeiről, módszereiről, nehézségeiről. Ezt a Tájékoztatót igen gazdag Forrásjegyzék (9—33) követi, amelynek hatalmas anyaga megerősíti az imént mondottakat.

A szócikkek fölépítése a következő. A címszót az objektum lokalizálása követi. Ezután a legrégebb nyelvtörténeti adat évszámmal és lelőhellyel együtt található. Ezt követi a rövid névmagyarázat, etimológia. Kétségtelenül ez a szócikk legizgalmasabb, a szerző által legtöbb újat és eligazítást nyújtó része, amely tükrözi a legújabb nyelvészeti kutatások eredményeit, elhárítja a téves etimológiákat, vagy éppen több, még bizonytalan névmagyarázat lehetőségét veti föl. A szócikkeket a legfontosabb irodalom felsorolása zárja.

A FNESz, a nyelvész szakember számára kiindulópont és nélkülözhetetlen alapmű, az eddigi névtani, nyelvtörténeti kutatások és eredmények szintézise, valamint újabb névmagyarázatok tudományos alapon nyugvó megfogalmazása. Kiváló nyelvészeink tollából eddig is jelentek meg, és folyamatosan születnek névfejtések — ám ezek az értékes helynévmagyarázatok szétszórva találhatók különböző szakfolyóiratokban gyűjteményes kötetekben, vagy éppen önálló munkákban. A kutató — legyen az nyelvész, történész, néprajzos, geográfus stb. — ezideig csak hosszas böngészéssel, búvárkodással jutott el egy bizonyos földrajzi objektumra vonatkozó legrégebb adatokhoz, szakirodalomhoz. A FNESz, megléte nagyon megkönnyíti és meggyorsítja annak a szakembernek a munkáját, aki külföldi vagy hazai földrajzi nevek eredetére, a vele foglalkozó irodalomra kíváncsi. Azért is fölbecsülhetetlen értékű a Szótár, mert gátat vet a még igen sűrűn keletkező tudománytalan, romantikus névmagyarázatoknak. A világosan elemezhető, átlátszó szerkezetűnek tűnő földrajzi nevek szorúlnak leginkább tudományos magyarázatra, hiszen ezekkel kapcsolatban fogadják el a legkézenfekvőbb etimológiákat a dilettáns névfejtők. Például ilyen félrevezető földrajzi név a Fáj, Baja, Füred (különösen Balatonfüred esetében), Bugyi, Misefa, Szilvág, Lenti, Kozmadombja, Vérvölgy, Szentelek stb. Ezekon kívül is még nagyon sokat értelmeznek vagy „értelmesítenek” ma is a nem nyelvész érdeklődők. Ezért a tudományos ismeretterjesztés is igen nagy hasznát

veszi a munkának, s talán éppen ezért lett volna célszerű, ha részletesebb bevezetésben foglalkozott volna a magyar névadás rendszerével, a névadás indítékaival, nyelvi eszközeivel, a népetimológias névváltozatokkal, és esetleg a névfejtés módszereit példákkal illusztrálja. A nem szakember számára így bizonyosan magától értetődőbb lett volna többek között a -falva utótagú földrajzi nevek oly gyakori -fala, -fa végződésűvé válása.

1970-ben a Nyelvőr hasábjain (XCIV, 334—44) megjelent szótártervezetben a Tájékoztatót próbacikkek követték. Ezek egynémelyikében — ellentétben a végleges formával — a több történeti adat kitűnően megvilágította a laikusok számára is a kielemezhetetlen földrajzi nevek elhomályosult összetételi tagjait. Például a Berettyó szócikkben a R. jó 'folyó' utótagú más földrajzi nevekre is adott példák nyelvtörténeti adatai.

Meg kell említeni, hogy e mű szorosan kapcsolódik A magyar nyelv történeti—etimológiai szótárához. KISS LAJOS mint annak egyik szerkesztője és szócikkírója gazdag tapasztalatait felhasználva minden esetben hivatkozik a TESz.-re, amikor a földrajzi neveket alkotó közsók eredetét, etimológiáját, jelentését szükséges még jobban megvilágítani, vagy amikor egy földrajzi tulajdonnévből származó köznévről beszél.

Kétségtelen, hogy a FNESz. hatalmas szintézis, de természetszerűleg nem zárhatja le a kutatásokat. Mind mennyiségileg, mind pedig a bizonytalan vagy ismeretlen eredetű szavak, nevek esetében etimológiailag is folytatandó a munka. A kötet megjelenése óta is gazdagodott már új névfejtésekkel a névtudomány. Legutóbb például MEZŐ ANDRÁS (MNy. LXXVIII, 175—80) sok történelmi, nyelvtörténeti adat támogatásával adott új, meggyőző magyarázatot Törökbálint nevének eredetére. A kutatások szerencsére nem állnak le, s az új eredményeknek a beépítése a következő kiadásba éppen annyira fontos, mint a mai határainkon kívül levő magyar földrajzi nevek etimológiai magyarázata, s ezeket minden bizonnyal meg is kapjuk hamarosan a szerzőtől.

Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy a magyar szakirodalomban egyedülálló könyv a Földrajzi nevek etimológiai szótára. Mind a névtannal, nyelvészettel, történelemmel, néprajzzal foglalkozó tudományos kutatóknak, mind pedig az érdeklődő nagyközönségnek nagyon fontos, hasznos, nélkülözhetetlen kiadvány. Méltán népszerű, okkal lett sikerkönyv és hiánycikk, s nagyon örülhet mindenki a viszonylag gyors második kiadásnak.

J. PAPP ZSUZSANNA